

УДК 37.013.42

Т.С.ОСТРЯНКО,
аспірантка
(м.Чернігів)**Педагогічні умови професійної взаємодії соціального педагога у загальноосвітньому навчальному закладі**

У статті відмічено важливість і необхідність взаємодії соціального педагога з педагогічним колективом у процесі соціалізації учнів. Автором акцентовано увагу на визначенні та обґрунтуванні педагогічних умов, які сприятимуть забезпеченню професійної взаємодії соціального педагога з адміністрацією закладу, практичним психологом, учителями, батьками учнів. Висунуто пропозиції щодо вивчення практичних шляхів взаємодії соціального педагога з практичним психологом, адміністрацією і учителями у закладі освіти, а також визначення рівня професійної взаємодії фахівця у реалізації соціально-педагогічної діяльності.

Ключові слова: соціальний педагог, педагогічний колектив, загальноосвітній навчальний заклад, умова, професійна взаємодія.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Орієнтиром у розвитку навчально-виховного процесу в навчальному закладі є повноцінний психофізичний, духовний, моральний, розумовий розвиток кожної особистості. Забезпечити створення сприятливого соціального середовища для повноцінного розвитку соціальної особистості, її здібностей, для повного розкриття потенціалу, які б підготували входження дитини в сучасні соціально-економічні умови розвитку суспільства в освітньому процесі, покликаний соціальний педагог. Сучасна демократична модель освіти вимагає вироблення відповідної системи взаємовідносин між учителями, адміністрацією закладу, батьками учнів та працівниками психологічної служби. Відтак, невід'ємною складовою комплексного підходу до розвитку та виховання учнів стає активна взаємодія соціального педагога з педагогічним колективом, батьками учнів та фахівцями інших галузей (медичної, правової, соціальної). Процес цілеспрямованого взаємовпливу соціального педагога і педагогічного колективу, батьків учнів відображає категорія «взаємодія». У науковій літературі сформувалась стійка думка, що організована взаємодія у колективі є найкращим виховним і соціалізуючим засобом, найбільш сприятливою умовою для освіти і розвитку дітей. Педагогічні працівники не можуть змінити внутрішній світ дитини без її власної волі, бажання, але можуть взаємодіяти, пропонуючи різні шляхи вирішення проблем, організовувати співробітництво, спрямоване на самопізнання та самовдосконалення [2, с.10]. Серед вітчизняних дослідників у галузі соціальної педагогіки утвердилася думка, що сучасний загальноосвітній заклад слід вважати соціально-педагогічною системою, у якій діяльність соціального педагога реалізується як:

- функціонально-рольова взаємодія з членами педагогічного колективу;
- професійна взаємодія з фахівцями різних соціальних служб;
- гармонізація відносин у педагогічному колективі [6, с.85].

Організуючи взаємодію з педагогічним колективом, батьками учнів, соціальний педагог вирішує три основні завдання:

- створює у школі сприятливі умови для саморозвитку та самореалізації особистості дитини;
- досягає єдності, односпрямованості у розв'язанні соціально-педагогічних завдань;
- формує з ними відносини співпраці, взаємної довіри.

Аналіз досліджень і публікацій... Наразі, у педагогічній літературі приділяється значна увага вивченню професійної взаємодії соціального педагога. Зокрема, його взаємодія з адміністрацією закладу та педагогічним колективом розкривається у працях К.Моїсеєнко, А.Капської, з батьками учнів – у роботах І.Трубавіної, О.Безпалько, А.Конончук, Н.Сейко, Л.Харченко, І.Козубовської, Ф.Мустаєвої, Т.Кравченко, Т.Решнової, Л.Алексеевої; також шляхи розвитку взаємодії сім'ї та школи відображено у дослідженнях В.Бочарової, Б.Вольфова, Л.Назаренко. Взаємодію школи, сім'ї та правоохоронних органів у правовому вихованні учнів вивчає О.Карпов.

Для того, щоб професійна взаємодія була ефективною й мала позитивний результат – адаптованість дітей, соціальному педагогу необхідно створити умови, які б сприяли успішній акомодатції учнів до освітнього процесу. Попри те, що дослідниками розглядаються різні умови взаємодії, означена вище проблема не втрачає своєї актуальності. Причина цього полягає у тому, що у фахівців можуть бути різні передумови для необхідної взаємодії.

Формулювання цілей статті... **Метою** статті є визначення та теоретичне обґрунтування педагогічних умов, які детермінують професійну взаємодію соціального педагога у загальноосвітньому навчальному закладі.

Виклад основного матеріалу... Соціальний педагог закладу освіти у виконанні своїх професійних обов'язків спирається на взаємодію з психологом, заступником директора з виховної роботи, директором школи, учителями, службою у справах дітей та іншими державними службами й громадськими організаціями. Аналіз педагогічної літератури, вивчення соціально-педагогічної діяльності в школі засвідчив, що професійна взаємодія соціального педагога здійснюється з урахуванням педагогічних умов, які забезпечують таку ситуацію, яка сприятиме здійсненню професійної діяльності фахівця.

Визначаючи умови взаємодії, доцільно спиратися на сучасне наукове розуміння поняття «умова», яка трактується, з одного боку, як сукупність об'єктів (речей, процесів, стосунків та ін.), необхідних для виникнення, існування або зміни якогось об'єкта, а з іншого – як синонім до понять «середовище», «обставини», «становище» [8, с. 286]. Тобто, умови представлені і як чинники, які слугують причиною виникнення й існування певного об'єкта або суспільного явища, і як певне середовище, у якому розгортається процес. У тлумачному словнику вказується, що умова – це «...3. Необхідна обставина, яка робить можливим здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь. ... 4. Обставини, особливості реальної дійсності, при яких відбувається або здійснюється що-небудь» [3, с.316]. Отже, умови забезпечують таку ситуацію, яка сприятиме здійсненню певної діяльності.

Для визначення педагогічних умов професійного співробітництва шкільного соціального педагога опора лише на аналіз існуючих наукових здобутків з визначеної проблеми є недостатньою без пред'явлення власного концептуального підходу до досліджуваної проблеми. Отримані раніше знання стануть методологічною основою побудови такої концепції.

На основі цих міркувань сформулюємо деякі концептуальні положення, які ляжуть як в основу дослідження у цілому, так і у визначення педагогічних умов професійної взаємодії соціального педагога, зокрема:

1. Професійна взаємодія соціального педагога виступає важливим чинником підвищення ефективності його діяльності в освітній установі і здійснюється під впливом соціального педагога, у результаті чого відбувається постійний зв'язок з педагогічним колективом і залученими до співпраці суб'єктами.

2. Професійна взаємодія розглядається як цілісна система взаємозв'язків фахівців, що обумовлює їхній взаємний вплив і націленість на вирішення проблем.

3. Професійна взаємодія є ключовим фундаментальним напрямом діяльності соціального педагога, який забезпечується комунікаційним (обмін думками, знаннями, інформацією), діяльнісним (реалізація спільних проєктів, допомога колегам) та перцептивно-емоційним (сприйняття партнерами один одного) компонентами.

4. Ефективність професійної взаємодії досягається лише тоді, коли соціальний педагог, психолог, класні керівники, батьки та ін. чітко розрізняють свої функції і можливості (соціальний педагог не підмінює ні психолога, ні класного керівника, ні заступника директора з виховної роботи; психолог – ні соціального педагога, ні батьків тощо) і не протистоять один одному.

5. Створення системи професійної взаємодії соціального педагога з педагогічним колективом і батьками учнів сприятиме особистісному зростанню й розвитку учнів, а також профілактиці та корекції негативних соціальних проявів в учнівському середовищі.

6. Професійна взаємодія соціального педагога з залученими суб'єктами ґрунтується на взаємному інформуванні та участі кожного у заходах, що забезпечує створення сприятливого середовища для розвитку кожної особистості, розкриттю її здібностей, талантів, того потенціалу, який сприятиме успішній соціалізації у суспільстві.

Спираючись на сформульований у такий спосіб підхід до проблеми професійної взаємодії соціального педагога у загальноосвітньому навчальному закладі, можемо приступити до визначення і обґрунтування педагогічних умов.

Аналіз науково-педагогічної літератури з даної проблеми, а також вивчення реального стану даної проблеми на основі дослідження досвіду роботи соціальних педагогів серед шкіл м. Чернігова та м. Ніжина, районного центру Чернігівської області, дозволяють визначити наступні педагогічні умови професійної взаємодії фахівця.

Першою умовою є компетентність соціального педагога, вміння організовувати роботу. У процесі модернізації змісту організаційно-педагогічної діяльності соціального педагога загальноосвітнього навчального закладу з'являються нові підходи до розвитку професійності фахівця, зокрема – компетентнісний підхід. Компетентність є результатом доброї базової підготовки, творчої діяльності та безперервного підвищення світоглядного, професійного і загального культурного рівня в різних формах і, головним чином, шляхом самоосвіти [7, с. 139]. Роль соціального педагога полягає у організації праці колективу виконавців на основі знання професійних та особистісних якостей, що є необхідним при розподілі повноважень та

відповідальності за окремі ланки роботи. Важливими виступають знання фахівця при виконанні роботи, наявність чітких інструкцій. Дана умова передбачає також урахування психологічної сумісності виконавців.

Другою умовою є стимулювання професійної взаємодії. Обов'язковим елементом у професійній взаємодії є мотивація – те, що спонукає учасників до спільної діяльності задля досягнення загальної мети. Поняття мотивація є широко досліджуваним у психології. К.Платонов, О.Леонтьєв, В.Ковальов, С.Рубінштейн, О.Гребенюк, Є.Кузьмін, П.Якобсон та ін. зверталися до визначення і трактування даного поняття. Одні вчені під мотивом розуміють психічне явище, яке спонукає до дії (К.Платонов), інші – усвідомлену причину, яка лежить в основі вибору дій і вчинків особистості (О.Леонтьєв, С.Рубінштейн). На їхню думку, мотивом виступає не сама потреба, а предмет цієї потреби. Можна погодитися з підходом Т.Алексєнко, яка визначаючи мотиви професійної взаємодії соціального педагога, характерні для суб'єктів групової діяльності будь-якого віку і в різних сферах соціального життя, виділяє: мотив досягнення (прагнення досягти високих результатів у своїй діяльності); мотив самоствердження (бажання отримати чи підтвердити певний соціальний статус, реалізувати в честолюбних намірах), мотив саморозвитку (прагнення до самореалізації в нових сферах діяльності, перевірки своїх здібностей і вмінь, власних можливостей у ризикованих ситуаціях), мотив ідентифікації (прагнення до ототожнення із собою подібними), мотив афіліації (прагнення до соціальних контактів, бажання до встановлення і підтримки взаємин з іншими людьми) [1, с.25]. Долучаючись до спільних дій із соціальним педагогом, учителі, спеціалісти різних галузей мають як власні, так і спільні цілі, мотиви й очікування від взаємодії. Для реалізації цієї умови необхідно розуміння учасниками співпраці її результатів, їхня зацікавленість в досягненні певного результату, задоволеність співпрацею, а також визначення й узгодженість індивідуальних і колективних мотивів. Зміст даної умови полягає у підвищенні особистої відповідальності виконавців за організацію діяльності й відносин між усіма учасниками, що в свою чергу призводить до необхідності визначення характеру горизонтальних зв'язків між ними.

Забезпечення чітко організованої системної взаємодії є третьою педагогічною умовою. Школа в контексті системного підходу – це складна соціально-педагогічна система, яка включає низку підсистем [5, с.4]. Відтак, загальноосвітній навчальний заклад слід розглядати як систему, що здійснює нові соціально-педагогічні функції через діяльність, яка передбачає активність усіх її учасників, підсистем. Соціально-педагогічна діяльність загальноосвітнього навчального закладу складається із складних систем, які включаються у структуру школи в якості підсистем. В основі досягнення ними оптимального результату лежить планомірна діяльність на рівні взаємодії усіх елементів. Вступаючи у певний контакт один з одним, учасників навчально-виховного процесу формуються певні відносини. Серед загальноприйнятих підсистем загальноосвітньої школи – системи навчання, системи виховання, системи позашкільної роботи, системи роботи з сім'ями учнів, системи роботи окремих педагогів, слід виокремити і систему організаційної діяльності соціального педагога, яка базується на уявленні про структуру організаційної взаємодії соціального педагога з педагогами різних спеціальностей і визначається за допомогою розподілу основних і додаткових функцій у процесі їхньої спільної діяльності. Відносини, які при цьому виникають об'єктивно відображають процеси розподілу і кооперації праці. Будь-яка діяльність відбувається у певних умовах і часі. Під час побудови системної взаємодії слід врахувати особливості соціально-педагогічного простору, в якому відбувається професійна взаємодія усіх членів педагогічного колективу на основі їхнього професійної спеціалізації, досвіду суб'єктів, індивідуальних можливостей. Запорукою досягнення ними оптимального результату є планомірна діяльність на рівні взаємодії усіх елементів.

Загальноосвітній навчальний заклад виступає основним соціально-педагогічним осередком для здійснення цієї взаємодії, оскільки саме в ньому учні проводять значну частину свого часу. Тому, як базове середовище, діяльність школи має бути спрямована на розвиток взаємодії усіх суб'єктів виховання, а соціальний педагог – виступати координатором їхніх дій та взаємовідносин. Виконання даної умови вимагає від соціального педагога високої організаційної культури.

Четвертою умовою є розробка системи організаційних форм взаємодії соціального педагога з педагогічним колективом, батьками учнів, та іншими фахівцями. Взаємодія проявляється у формі її організації, тобто спільних діях, спрямованих на загальний предмет праці. Вона забезпечує узгодженість дій та швидкість прийняття рішень. Форма організації співпраці соціального педагога з визначеними фахівцями має бути стійка, системна та цілісна.

Практика показує наявність різних форм організації співпраці. В одному випадку, соціальний педагог працює з декількома суб'єктами соціально-педагогічної діяльності, використовуючи їх лише в якості своїх помічників, в іншому – існують відповідні цілком самодостатні служби, проте їхні дії не узгоджені – відсутній керуючий і координуючий центр – соціальний педагог. Однак,

оптимальною формою організації діяльності виявляється лише та, у якій керуючим центром є соціальний педагог. Вона забезпечує узгодженість дій, швидкість та ефективність прийняття рішень. Соціальний педагог організовує роботу класного керівника, психолога, сім'ї, громадськості таким чином, щоб їхні функції не дублювалися, не повторювалися, оскільки на практиці деякі з них дуже наближені або ж перекриваються при вирішенні спільних завдань – формується зона функціональної інтерференції – діяльність, яка входить у сферу обов'язків як соціального педагога, так і психолога, класного керівника, заступника директора з виховної роботи та ін. [4, с.162]. В результаті складається ситуація, за якої відбувається перекладання відповідальності за діяльність між членами шкільного колективу, нехтування посадовими обов'язками, навіть конфлікти на ґрунті неузгодженості дій, що може вести до дезорганізації діяльності. Подолання цієї проблеми полягає в усвідомленні існування багатоканального впливу суб'єктів соціально-педагогічної діяльності на процес соціалізації учня, повноцінної самостійної ролі кожного з них у цьому процесі. У такому разі, результатом ефективної діяльності буде сукупний внесок суб'єктів соціально-педагогічної діяльності у виховання учня/учнів, де соціальному педагогу відведено роль організаційного/координаційного центру. Правильно організована взаємодія забезпечить певну послідовність та сталість етапів соціально-педагогічної діяльності.

Висновки... Отже, у статті були визначені ті умови, які, на нашу думку, будуть сприяти взаємодії соціального педагога з учасниками навчально-виховного процесу. Зазначені умови є не лише взаємопов'язаними та взаємодоповнюючими, а й системно організуючими та стимулюючими до професійної взаємодії. Дотримання вищезазначених умов професійної взаємодії соціального педагога сприятиме створенню позитивного середовища для адаптації дітей як до шкільного життя так і готуватиме їх до побутування у світі дорослому. Реалізація зазначених умов підвищить ефективність забезпечення організації професійної взаємодії соціального педагога у школі.

Перспективи подальших досліджень полягають у розкритті широких можливостей взаємодії у професійній діяльності соціального педагога загальноосвітнього навчального закладу, а також вивченні рівнів та практичних шляхів співпраці фахівця з педагогічним колективом та батьками учнів.

Список використаних джерел та літератури:

1. Алексеенко Т. Ф. Мотивация и ценности группирования школьников в малые группы / Т. Ф. Алексеенко // Социальная педагогика: теория и практика. – 2010. – № 2. – С. 24–30.
2. Інструктивно-методичні рекомендації щодо діяльності працівників психологічної служби у 2012/2013 н.р. // Соціальний педагог. – 2012. – № 9. – С. 6–14.
3. Новый толмачный словарь украинської мови у трьох томах / [укладачі Василь Яременко, Оксана Сліпущко]. – [вид. 2-ге, виправл.]. – К. : Аконіт, 2003. – Т. 3. – 862 с.
4. Острянюк Т. С. Синергетична модель організаційної діяльності соціального педагога загальноосвітнього навчального закладу / Т. С.Острянюк // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету ім. Т. Г. Шевченка. – Чернігів : ЧНПУ, 2012. – С. 160–162. (Серія : Педагогічні науки).
5. Сидоров С. В. Педагогика (управление образовательными системами): Методические материалы для подготовки студентов к семинарским занятиям / С. В. Сидоров. – Шадринск, 2004. – 32 с.
6. Соціальна педагогіка : підруч. / [за ред. А.Й. Капської]. – К. : Центр навч. л-ри, 2003. – 316 с.
7. Управління навчальним закладом : навч.-метод. посіб. : у двох частинах / [В. В. Григораш, О. М. Касьянова, О. І. Мармаза та ін.]. – Харків : Веста : Ранок, 2004. – Ч. 2. Ключ до професійного успіху. – 152 с.
8. Философская энциклопедия : в 5 т. / [под ред. Ф. В. Константинова]. – М. : Сов. Энцикл., 1970. – Т. 5. – 740 с.

Аннотація

Т.С.Острянюк

Педагогические условия профессионального взаимодействия социального педагога общеобразовательного учреждения

В статье отмечена важность и необходимость взаимодействия социального педагога с педагогическим коллективом в процессе социализации учащихся. Автором акцентировано внимание на определении и обосновании педагогических условий, которые будут способствовать обеспечению профессионального взаимодействия социального педагога с администрацией учреждения, практическим психологом, учителями, родителями учеников. Сделаны предложения по изучению практических путей взаимодействия социального педагога с практическим психологом, администрацией и учителями в образовательном учреждении, а также определению уровней профессионального взаимодействия специалиста в процессе реализации социально-педагогической деятельности.

Ключевые слова: *социальный педагог, педагогический коллектив, общеобразовательное учреждение, условие, профессиональное взаимодействие.*

Summary
T.S.Ostrianko

Pedagogical Conditions of Professional Interaction of the Social Pedagogue of Educational Institution

In article the importance and need of interaction of the social pedagogue with pedagogical collective in the course of socialization of pupils is noted. The author focused attention on definition and justification of pedagogical conditions which would promote ensuring professional interaction of the social pedagogue with secondary school administration, the practical psychologist, teachers, and parents. Offers on studying the practical ways of social pedagogue interaction with the practical psychologist, administration and teachers in educational institution, and also definition of levels of professional interaction of the specialist in the course of realization of social and pedagogical activity were made.

Key words: social pedagogue, pedagogical collective, educational institution, condition, professional interaction.

Дата надходження статті: «26» березня 2013 р.

УДК 371.13:37.09

Н.Г.ОСЬМУК,
кандидат педагогічних наук
(м. Суми)

Зарубіжний педагогічний досвід як чинник модернізації професійної підготовки українського вчителства: до історії питання

У статті охарактеризовано використання досвіду зарубіжної реформаторської педагогіки в процесі модернізації вітчизняної системи підготовки педагогічних кадрів. Акцентовано увагу на змістових та організаційно-методичних зарубіжних інноваціях, що вивчалися і апробовувалися українськими вчителями. Визначено роль зарубіжного досвіду в підвищенні професійного рівня вітчизняних педагогів. Розкрито основні завдання освітньої галузі у ретроспективному вимірі державних документів. Відзначено, що загальнопедагогічна підготовка педагогів передбачала опанування знаннями з педології, фізіології, анатомії, гігієни тощо, а змістовим компонентом зазначених дисциплін виступали ідеї і погляди представників реформаторської педагогіки – Д.Дьюї, Р.Зейделя, Г.Кершенштейнера, М.Монтессорі, П.Наторпа, С.Холла та інших в інтерпретації радянських педагогів-науковців. Доведено, що інновації реформаторської педагогіки виступали факторами модернізації системи фахової підготовки вчителства

Ключові слова: підготовка вчителя, досвід реформаторської педагогіки, модернізація педагогічної освіти, змістові й організаційно-методичні інновації професійної підготовки.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Сучасні завдання фахової освіти в будь-якій сфері детермінуються вимогами, що передбачають врахування суперечностей між потребами ринку праці в конкурентоздатній активній особистості та системою підготовки, переважно знаннево-адаптивної орієнтованості. Модернізація професійної освіти передбачає підготовку спеціалістів, які не лише володіють певним обсягом знань, умінь, навичок, але й здатні виявляти активність та ініціативу в швидко змінюваних реаліях сьогодення.

Одним із провідних завдань сучасної педагогічної освіти виступає впровадження інновацій, що покликані зберегти досягнення минулого і, водночас, забезпечити модернізацію освітньої сфери відповідно до вимог часу. Особливого значення в цьому аспекті набуває вивчення вітчизняного досвіду використання зарубіжних педагогічних інновацій у фаховій підготовці українських учителів у період кардинальних змін у системі освіти минулого століття.

Аналіз досліджень і публікацій... Різні аспекти фахової підготовки вчителства досліджуваного періоду стали предметом уваги широкого кола педагогів, науковців, освітніх діячів. Серед них слід відмітити В.Арнаутова, Ф.Бельського, А.Володимирського, А.Готалова-Готліба, І.Зеленського, М.Зотіна, І.Зязюна, Е.Кагарова, І.Кліцакова, І.Лікарчука, О.Лавріненко, В.Майборода, Я.Мамонтова, Н.Ничкало, О.Овчарук, О.Пометун, Л.Пуховської, С.Сисоевої, Л.Сігаєвої та ін.

Формулювання цілей статті... **Мета статті** полягає у характеристиці використання провідних змістових і організаційно-методичних інновацій зарубіжної реформаторської педагогіки кінця ХІХ – першої третини ХХ століття у процесі модернізації системи підготовки українського вчителства 20-х років минулого століття.